

Spis treści

Grażyna Firlit-Fesnak, Jacek Męcina

Wprowadzenie do wydania drugiego	17
---	----

Część pierwsza. Wprowadzenie do polityki społecznej

Ryszard Szarfenberg

1. Pojęcie polityki społecznej	25
Definicje polityki społecznej	25
Polityczny i społeczny charakter polityki społecznej	27
Dobro społeczeństwa w doktrynach polityczno-prawnych	28
Różne ujęcia aspektu politycznego polityki społecznej	30
Wartość społeczna i polityczna polityki społecznej	32
Polityka społeczna w działach administracji rządowej	34
Więcej niż zabezpieczenie społeczne – polityka społeczna i państwo dobrobytu	35
Nauka i polityka społeczna	38
Polityka społeczna jako zawód	40
Podsumowanie	42
Zadania i problemy do dyskusji	43
Zalecana literatura	44

Julian Auleytner

2. Historia polityki społecznej	45
Geneza polityki społecznej	45
Polska polityka społeczna do 1918 roku (I etap)	46
Polska polityka społeczna w latach międzywojennych (II etap)	47
Tło polskiej polityki społecznej	47
Niektóre kwestie socjalne po 1918 roku	49
Rozwój nauki o polityce społecznej	52
Polska polityka społeczna po 1945 roku (III etap)	55
Tło społeczno-polityczne	55
Nauka o polityce społecznej po II wojnie światowej	58
Nauka o polityce społecznej lat stalinizmu	59
Nauka o polityce społecznej po 1957 roku – nowe podejścia i definicje	59

Nauka o polityce społecznej po 1989 roku – kontekst gospodarki rynkowej (IV etap)	62
Polska w Unii Europejskiej (V etap)	66
Podsumowanie	69
Zadania i problemy do dyskusji	70
Zalecana literatura	70

Cezary Żołędowski

3. Uwarunkowania polityki społecznej	71
Pojęcie i znaczenie uwarunkowań w polityce społecznej	71
Refleksja nad uwarunkowaniami w nauce o polityce społecznej	73
Klasyfikacja uwarunkowań polityki społecznej	75
Uwarunkowania polityki społecznej w Polsce – podstawowa charakterystyka	76
Uwarunkowania ustrojowo-polityczne	76
Uwarunkowania materialne	79
Uwarunkowania związane z czynnikiem ludzkim	81
Uwarunkowania związane z zastanym modelem polityki społecznej	83
Uwarunkowania zewnętrzne	85
Podsumowanie	87
Zadania i problemy do dyskusji	87
Zalecana literatura	88

Jolanta Supińska

4. Wartości i zasady polityki społecznej	89
Wartości	89
Wartości w nauce celowościowej	90
Wartości w polityce	91
Czym wartościom ma służyć polityka społeczna?	91
Demokratyczne dochodzenie do konsensusu aksjologicznego	93
W poszukiwaniu całościowej wizji postępu społecznego	95
Zasady polityki społecznej	96
Między aksjologią a prakseologią	96
Podsumowanie	98
Zadania i problemy do dyskusji	99
Zalecana literatura	99

Jolanta Supińska

5. Style i instrumenty polityki społecznej	100
Zachowania	100
Style realizacji polityki społecznej	101
Instrumenty polityki społecznej	103
Instrumenty ekonomiczne	104
Instrumenty prawne	105
Instrumenty informacyjne	106
Instrumenty kadrowe	106
Instrumenty przestrzenno-czasowe	107

Dobra publiczne	108
Style transformacji polityki społecznej	109
Podsumowanie	110
Zadania i problemy do dyskusji	111
Zalecana literatura	111

Grażyna Spytek-Bandurska

6. Sektory, podmioty, poziomy i organizacja polityki społecznej	112
Sektory polityki społecznej	112
Sektor publiczny	112
Sektor prywatny	115
Trzeci sektor	116
Międzynarodowe podmioty polityki społecznej	117
Globalne podmioty polityki społecznej	117
Europejskie podmioty polityki społecznej	118
Krajowe podmioty polityki społecznej	119
Podmioty ustawodawcze	119
Podmioty wykonawcze	120
Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej	120
Administracja centralna	120
Organizacja administracji terenowej	124
Podmioty sądownicze	126
Podmioty kontrolne	127
Podsumowanie	128
Zadania i problemy do dyskusji	129
Zalecana literatura	129

Barbara Szatur-Jaworska

7. Diagnoza, diagnozowanie, badania diagnostyczne w polityce społecznej . .	130
Wprowadzenie	130
Cechy diagnozy w nauce o polityce społecznej	133
Przedmiot badań diagnostycznych w nauce o polityce społecznej	134
Metody badawcze i źródła danych w diagnozie społecznej	136
Wskaźniki społeczne w polityce społecznej	137
Przykłady procedur i wskaźników diagnostycznych	139
Human Development Index – przykład syntetycznego wskaźnika społecznego	139
Minimum egzystencji i minimum socjalne – przykład pomiaru niedostatku metodą potrzeb podstawowych	140
Wybrane wskaźniki integracji społecznej i wykluczenia społecznego	142
Podsumowanie	145
Zadania i problemy do dyskusji	145
Zalecana literatura	145

Ryszard Szarfenberg

8. Ewaluacja polityki społecznej	146
Misja ewaluacji polityki społecznej	146

Ewaluacja potrzeb, celów, nakładów, świadczeń i wyników oraz relacji między nimi	147
Ewaluacja skuteczności, efektywności i użyteczności polityki społecznej	149
Rodzaje ewaluacji	151
Rozwój ewaluacji w Polsce	154
Podsumowanie	156
Zadania i problemy do dyskusji	157
Zalecana literatura	157

Część druga. Polityka społeczna wobec kluczowych problemów społecznych współczesnej Polski

Barbara Rysz-Kowalczyk

9. Teoria kwestii i problemów społecznych	161
Historyczne tło kategorii „kwestia społeczna”	161
Tradycje myślenia o kwestiach społecznych w nauce polskiej	163
Współczesne opcje w interpretacji i stosowaniu kategorii kwestii społecznej	165
Kwestie społeczne a problemy społeczne	168
Podsumowanie	172
Zadania i problemy do dyskusji	172
Zalecana literatura	173

Ryszard Szarfenberg

10. Ubóstwo, marginalność i wykluczenie społeczne	174
Zaspokojenie potrzeb i uczestnictwo w życiu społecznym	174
Ubóstwo biologiczne i społeczne, absolutne i relatywne	176
Marginalność społeczna	178
Związki między ubóstwem a wykluczeniem społecznym	181
Wyniki pomiarów i badań ubóstwa	182
Wyniki pomiarów i badań wykluczenia społecznego	185
Polityka społeczna wobec ubóstwa i wykluczenia społecznego	187
Podsumowanie	190
Zadania i problemy do dyskusji	191
Zalecana literatura	192

Cezary Żołędowski

11. Przemiany ludnościowe w Polsce – zadania dla polityki społecznej	193
Wprowadzenie	193
Procesy ludnościowe	194
Przekształcenia struktury demograficznej	202
Przemiany ludnościowe a polityka społeczna	205
Podsumowanie	210
Zadania i problemy do dyskusji	211
Zalecana literatura	211

Grażyna Firlit-Fesnak

12. Rodziny polskie i polityka rodzinna – stan i kierunki przemian	212
---	-----

Podstawowe pojęcia	212
Definiowanie rodziny – perspektywa międzynarodowa i krajowa	214
Czynniki przemian współczesnej rodziny	216
Struktura rodzin w Polsce – dynamika zmian w świetle wyników spisów powszechnych	219
Znaczenie i rozumienie rodziny w polskim społeczeństwie	222
Polityka rodzinna w III Rzeczypospolitej	224
Zróźnicowana narracja polityczna wokół polityki rodzinnej	224
Definiowanie polityki rodzinnej	226
Charakterystyka polityki rodzinnej po 1989 roku	228
Podsumowanie	232
Zadania i problemy do dyskusji	233
Zalecana literatura	233

Emilia Jaroszevska, Antoni Rajkiewicz

13. Migracje, migranci i polityka migracyjna	234
Definicja migracji i ich miejsce w polityce społecznej	234
Rodzaje i typy migracji	236
Uwarunkowania migracji	237
Emigracja Polaków – skala i skutki	240
Imigranci w Polsce – skala napływu imigrantów i ich struktura, przyczyny napływu cudzoziemców do Polski	243
Doktryna i polityka migracyjna w Polsce – cele, zadania, instrumenty	248
Podsumowanie	252
Zadania i problemy do dyskusji	253
Zalecana literatura	253

Paweł Hut

14. Współczesna kwestia mieszkaniowa w Polsce – geneza, uwarunkowania, perspektywy rozwiązań	255
Wprowadzenie	255
Problemy mieszkaniowe w Polsce w latach 1918–1990	256
Polityka mieszkaniowa – balast czy inwestycja w przyszłe pokolenie?	259
Charakterystyka problemów mieszkaniowych w Polsce	260
Podsumowanie	266
Zadania i problemy do dyskusji	266
Zalecana literatura	267

Beata Samoraj-Charitonow

15. Ryzyka socjalne i zabezpieczenie społeczne	268
Ryzyko socjalne a zabezpieczenie społeczne – wprowadzenie	268
Ewolucja polskiego systemu zabezpieczenia społecznego	273
Współczesny system zabezpieczenia społecznego w Polsce i jego reformy	276
Składki na ubezpieczenie emerytalne	281
Podsumowanie	282
Zadania i problemy do dyskusji	282
Zalecana literatura	283

Justyna Godlewska-Szyrkowa, Emilia Jaroszevska

16. Edukacja, wiedza i umiejętności. Szkolnictwo, polityka edukacyjna i poradnictwo	284
Polityka edukacyjna a polityka społeczna	284
Podstawowe wskaźniki w obszarze edukacji	285
Reformy systemu edukacji	289
Zmiany modelu szkolnictwa obowiązkowego	289
Finansowanie oświaty	290
Sposób nauczania	291
Wychowawcza funkcja szkoły	291
Kształcenie zawodowe a rynek pracy	292
Szkolnictwo zawodowe w Polsce	292
Przejście ze szkoły do pierwszej pracy	295
Charakterystyka szkolnictwa wyższego	296
Matura i egzaminy wstępne	296
Studenci i szkoły wyższe	297
Finansowanie uczelni – koszt kształcenia	299
Podsumowanie	300
Zadania i problemy do dyskusji	301
Zalecana literatura	301

Część trzecia. Praca, zatrudnienie, polityka rynku pracy

Grażyna Firlit-Fesnak

17. Praca ludzka. Stare i nowe konteksty dyskursu o pracy	305
Praca ludzka w szerokim znaczeniu aktywności człowieka	305
Definiowanie pracy	305
Przedmiot pracy	307
Osoba ludzka w procesie pracy	308
Społeczny wymiar pracy	309
Cechy pracy ludzkiej	310
Wartościowanie pracy	314
Praca jako towar	314
Godna praca	316
Autoteliczna wartość pracy	321
Podsumowanie	323
Zadania i problemy do dyskusji	324
Zalecana literatura	324

Jacek Męcina

18. Świat pracy najemnej w Polsce w procesie przemian	325
Rozumienie pracy w różnych perspektywach naukowych i historycznych a wyzwania współczesne	325
Zmiany form, organizacji i ochrony pracy	329
Deregulacja, elastyczność i atypowe formy zatrudnienia a zatrudnienie niepracownicze	335

Przyszłość pracy najemnej	338
Podsumowanie	343
Zadania i problemy do dyskusji	344
Zalecana literatura	344

Jacek Męcina

19. Polski rynek pracy, zatrudnienie i bezrobocie	345
Wprowadzenie – omówienie zjawisk i tendencji na polskim rynku pracy	345
Definicje i modele rynku pracy	347
Koncepcje teoretyczne rynku pracy i współczesne tendencje jego rozwoju	355
Interpretacja kluczowych pojęć związanych z rynkiem pracy, zatrudnieniem i bezrobociem	360
Podsumowanie	364
Zadania i problemy do dyskusji	366
Zalecana literatura	366

Małgorzata Szylko-Skoczny

20. Polityka rynku pracy	367
Polityka społeczna wobec zmian zachodzących na rynku pracy	367
Cele, zadania, zakres polityki rynku pracy	369
Zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego bezrobotnym	372
Aktywizacja zawodowa bezrobotnych	374
Ocena polityki rynku pracy	378
Podsumowanie	383
Zadania i problemy do dyskusji	387
Zalecana literatura	387

Jacek Męcina, Tomasz Niedziński

21. Prawo pracy a polityka społeczna	388
Prawo pracy a zatrudnienie	388
Ochronne funkcje prawa pracy	390
Deregulacja rynku pracy a ochronna funkcja prawa pracy	392
Podsumowanie	398
Zadania i problemy do dyskusji	399
Zalecana literatura	399

Grażyna Firlit-Fesnak

22. Równe traktowanie i praktyki dyskryminacyjne w świecie pracy	400
Równość i równe traktowanie – interpretacja pojęć	400
Dyskryminacja zaprzeczeniem równego traktowania	405
Równe prawa – nierówne szanse. Uwarunkowania równego traktowania oraz praktyk dyskryminacyjnych ze względu na płeć w polskim świecie pracy	409
Równe traktowanie kobiet i mężczyzn w świetle prawa	409
Segmentacja/segregacja zatrudnienia według płci	412
Aktywność zawodowa, zawody i sektory kobiecego i męskiego zatrudnienia w Polsce	413
Różnica wynagrodzeń pomiędzy kobietami i mężczyznami	416

Skala dyskryminacji ze względu na płeć w polskim świecie pracy	419
Podsumowanie	422
Zadania i problemy do dyskusji	423
Zalecana literatura	423
Jacek Męcina	
23. Polityka społeczna a dialog społeczny	424
Pojęcie i cele dialogu społecznego	424
Formy i płaszczyzny dialogu społecznego	427
Podstawy prawne dialogu społecznego w Polsce	428
Rada Dialogu Społecznego	430
Wojewódzkie Rady Dialogu Społecznego	434
Trójstronne zespoły branżowe	435
Rada Rynku Pracy	436
Wpływ dialogu społecznego na relacje pracodawca–pracownicy	437
Dialog społeczny na poziomie europejskim	439
Podsumowanie	440
Zadania i problemy do dyskusji	441
Zalecana literatura	441
Włodzimierz Anioł	
24. Kontrowersje wokół koncepcji „państwa pracy”	442
Wprowadzenie	442
Ewolucja od <i>welfare</i> do <i>workfare</i> ?	444
Przypadek państw skandynawskich	445
Państwo pracy w innych krajach	449
Dyskusyjne rezultaty polityki <i>workfare</i>	452
Podsumowanie	454
Zadania i problemy do dyskusji	455
Zalecana literatura	455
Cześć czwarta. Kierunki rozwoju polityki społecznej – konteksty krajowy i międzynarodowy	
Roman Wasylewski	
25. Lokalna polityka społeczna	459
Terminologia	459
Decentralizacja polityki społecznej – uwarunkowania socjopolityczne	460
Decentralizacja usług społecznych – uwarunkowania ekonomiczne	461
Polityka społeczna centralna i lokalna – podstawowe dane	462
Polityka społeczna gmin, powiatów i województw	464
Polityka społeczna a rozwój lokalny	466
Modele polityki lokalnej	468
Podsumowanie	469
Zadania i problemy do dyskusji	470
Zalecana literatura	470

Ewa Leś

26. Rola organizacji trzeciego sektora w usługach społecznych w Polsce	472
Koncepcja trzeciego sektora i usług społecznych	472
Trzeci sektor w usługach społecznych w latach 1989–2018	476
Rola organizacji społecznych w świadczeniu usług zinstytucjonalizowanych	477
Podsumowanie	491
Zadania i problemy do dyskusji	492
Zalecana literatura	492

Agata Krencik, Jolanta Supińska

27. Reformy wprowadzające mechanizmy rynkowe do polityki społecznej . . .	493
Dobre i złe skutki działania rynku – różne punkty widzenia	493
Gospodarka	495
Sposoby komercjalizacji	497
Komercjalizacja w polskiej polityce społecznej	498
Prywatyzacja założycielska	499
Urynkowanie	501
Decentralizacja towarzysząca komercjalizacji usług społecznych	503
Komercjalizacja siły roboczej i płac	504
Co komercjalizować?	506
Podsumowanie	507
Zadania i problemy do dyskusji	507
Zalecana literatura	508

Mirosław Księżopolski

28. Charakterystyka wybranych modeli polityki społecznej	509
Wprowadzenie	509
Typologia Gøsty Espinga-Andersena	511
Typologie powstałe po 1990 roku	513
Modele polityki społecznej w krajach europejskich	516
Model skandynawski	516
Model anglosaski	517
Model kontynentalny	517
Model południowoeuropejski	518
Model wschodnioeuropejski	519
Polityka społeczna w Polsce po 1990 roku	521
Podsumowanie	523
Zadania i problemy do dyskusji	523
Zalecana literatura	524

Mirosław Księżopolski

29. Europejski model socjalny – założenia a praktyka	525
Pojęcie europejskiego modelu socjalnego	525
Europejskie standardy socjalne	527
Zasada sprawiedliwości społecznej	528
Polityka społeczna i polityka gospodarcza	529

Rozwinięte instytucje dialogu społecznego	530
Pozostałe specyficzne standardy	531
Polityka społeczna w krajach Unii Europejskiej a europejski model socjalny . . .	533
Perspektywy europejskiego modelu socjalnego w globalizującej się gospodarce .	535
Podsumowanie	538
Zadania i problemy do dyskusji	539
Zalecana literatura	540
Włodzimierz Anioł	
30. Transnacionalizacja polityki społecznej	541
Wprowadzenie	541
Wpływ globalizacji na krajową politykę społeczną	544
Kształtowanie się światowego rynku pracy i usług	547
Instytucjonalizacja międzynarodowej polityki społecznej	550
Polityka społeczna Unii Europejskiej	554
Perspektywy europejskiej integracji socjalnej	558
Podsumowanie	560
Zadania i problemy do dyskusji	561
Zalecana literatura	561
Gertruda Uścińska	
31. Międzynarodowe standardy w polityce społecznej	563
Wprowadzenie	563
Międzynarodowa Organizacja Pracy	565
Prawodawstwo Międzynarodowej Organizacji Pracy	565
Rozwiązania Międzynarodowej Organizacji Pracy a polski system zabezpieczenia społecznego	566
Rada Europy	568
Ustawodawstwo Rady Europy	568
Regulacje Rady Europy a ustawodawstwo polskie	570
Unia Europejska	572
Regulacje Unii Europejskiej	572
Regulacje Unii Europejskiej a polski system zabezpieczenia społecznego . . .	576
Podsumowanie	579
Zadania i problemy do dyskusji	579
Zalecana literatura	580
Grażyna Firlit-Fesnak	
Aneks	
1. Diariusz polityki społecznej w Polsce w latach 1918–2018	583
Część pierwsza. II Rzeczpospolita: lata 1918–1939	585
1. Praca	585
1.1. Ochrona pracy	585
1.2. Zatrudnienie i bezrobocie	588
2. Ubezpieczenia społeczne	589
3. Opieka społeczna	591
4. Ochrona zdrowia	592

5. Mieszkalnictwo	593
6. Edukacja	594
Część druga. Polska Ludowa: lata 1944–1989	595
1. Praca	596
1.1. Ochrona pracy	596
1.2. Polityka zatrudnienia	597
2. Ubezpieczenia społeczne	599
3. Opieka społeczna/pomoc społeczna	601
4. Ochrona zdrowia	603
5. Mieszkalnictwo	604
6. Edukacja	606
Część trzecia. III Rzeczpospolita: lata 1989–2018	607
1. Praca	608
1.1. Ochrona pracy	608
1.2. Zatrudnienie i bezrobocie	609
2. Ubezpieczenia społeczne	610
3. Pomoc społeczna	611
4. Opieka zdrowotna	612
5. Mieszkalnictwo	614
6. Edukacja	615
2. Wybitni ludzie nauki i zarządzania polską polityką społeczną w latach 1918–2018	617
3. O autorach	622
Bibliografia	626
Spis tabel, schematów, rysunków i wykresów	659
Indeks nazwisk	662

Główna i dyscyplinach nauk społecznych – dostępna wiedza empiryczna i teoretyczna i skala problemów społecznych zmienia się relatywnie szybko. Zmienia się cel i zakres polityki społecznej państwa i innych podmiotów sfery publicznej podlega ewolucji pod wpływem wewnętrznych i zewnętrznych warunków politycznych, ekonomicznych i społecznych. Relatywnie trwałym komponentem refleksji naukowej o polityce społecznej wydaje się jej aksjologia – ale już w dyskursie politycznym o celach i kierunkach publicznej polityki społecznej jej wartości podlegają w mniejszym bądź większym stopniu relatywizacji w zależności od koncepcji rozwoju społeczno-gospodarczego kraju (szczególnie w zależności od wzajemnej polityki polityki społecznej i polityki ekonomicznej).

W każdej dekadzie 40-letniej historii Instytutu Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego tego pracownicy współtworzyli stanowisko środowiska

